

Kentsel Koruma Alanında Bitkisel Tasarım: Çanakkale (Türkiye) Örneği

Füsun Erduran Nemutlu^{1*}

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 17020, Çanakkale.

*Sorumlu yazar: fusunerduan@gmail.com

Geliş Tarihi: 07.03.2014

Kabul Tarihi: 28.05.2014

Özet

Tarihi nitelik taşıyan kent mekânlarının etkin korunabilmesi için, günümüz ihtiyaçları doğrultusunda korunarak kullanılmaları gereklidir. Ancak genellikle bu alanların kültürel değerleri, yapısal elemanlar kapsamında ele alınmakta, çevreleri ve yeşil potansiyeli dikkate alınmamaktadır. Oysa kent yeşil alanları tarihi çevrenin önemli bir elemanı olmakla birlikte, hem işlevsel hem de estetik açıdan farklı görevler üstlenmektedirler. O nedenle tarihi dokunun kimliğini iyi yansıtabilecek türler, tasarım özellikleri dikkate alınarak kullanılmalıdır. Bu çalışmada öncelikle kentsel koruma alanlarındaki yeşil alanların önemi ve işlevleri belirtilmiştir. Bu kapsamda Çanakkale (Türkiye) kentsel koruma alanının yoğun kullanılan ve kente kimlik kazandıran bölgeleri odak olarak alınmıştır. Bu alanların yeşil alan niteliği ve dış mekân süs bitkileri belirlenerek, bitkilerin tasarımlarda işlevsel–estetik nitelikleri değerlendirilmiş, ölçü, form, renk özellikleri açısından analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda kentsel sit alanlarında ve Çanakkale tarihi kent dokusunda yapılacak bitkisel tasarımlar için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bitkisel tasarım, Çanakkale, Koruma, Tarihi kent merkezi.

Abstract

Planting Design in the Urban Protection Area: The Example of Çanakkale (Turkey)

In order to efficiently protect urban locations with an historic feature, they should be used by protecting them in accordance with current needs. However, the cultural values of these locations are generally approached within the context of structural units and their environment and green potential is not considered. Yet, along with urban green locations being an important component of the historic environment, they also take on various tasks with respect to structure and aesthetics. Due to this reason, varieties that can reflect the identity of the historical texture well should be used by taking design features into consideration. In this study, the importance and functions of green areas within urban protection locations are primarily stated. Within this context, the focus is on areas that are heavily used and that bring in identity for the city within the urban protection locations in Çanakkale (Turkey). Green area and the outdoor ornamental plants in these areas are specified, these are evaluated about functional– aesthetic qualities in design, analyzed with respect to their measurements, form and colorfull. Within this context, proposals are submitted for botanic design that can be implemented within the historical urban texture of urban protected areas and the historic city of Çanakkale.

Key Words: Planting design, Çanakkale, Protection, Historic city centre.

Giriş

Çanakkale kenti, Türkiye’de tarihi kent özelliği ile ön sıralarda yer almaktadır. Bu doğrultuda kent merkezinde yer alan tarihi yapı ve mekânlar korunması gerekli taşınmazlar kapsamına alınarak bölge “kentsel sit” olarak ilan edilmiştir. Resmi kurumlar tarafından bu bölgede restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Ancak bu alanda kullanılan bitkisel materyalin çoğu dendrolojik özellikler açısından tarihi alan karakterine uygun estetik özelliklere sahip olmamakla beraber gerekli işlevleri de yerine getirememektedirler. Bu bağlamda çalışma önemli bulunmuş ve kentsel sit alanındaki mevcut bitki örtüsü ölçü, biçim, renk ve doku yönünden değerlendirilerek öneriler geliştirilmiştir.

Binan (1999), korunması gereken taşınmazları şu şekilde tanımlamaktadır: “Dünya üzerindeki tekrar üretilmeyen doğal kaynaklar ve insanoğlunun yarattığı kültür ürünlerinin tümüdür”. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na göre de (2006/26329 no’lu resmi gazete) kentsel sit tanımı (Anonim, 2013a): Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır. Bu tanımlamaya göre kentsel sit alanları, bahçe ve bitki örtüleri ile birlikte dönemlerindeki özellikleri dikkate alınarak korunmalıdır. Ancak bazı saray bahçeleri dışında, kentsel sit kapsamındaki birçok alanın bitkisel dokusuna ve bahçesine gereken önem verilmemektedir.

Tarihi nitelikli kentsel alanlar, geçmişten günümüze bölgenin kültürel özelliğini taşıyan özellikli alanlar olmaları nedeni ile bu alanların kent içinde özel mekânlar haline dönüştürülmesinde bitkisel tasarımlar önemli işlevlere sahiptir (Acar ve ark., 2003). Kentsel peyzaj tasarımları ile kent içindeki tarihi dokular hem yenilenmekte hem de bitkiler ile yaşam kaliteleri artırılmaktadır. Tarihi alanlarda koruma çalışmaları, bahçesi ve çevresi ile birlikte başlamalı, sokak, mahalle, kent ve bölge ölçeğine kadar devam etmelidir. Binayı çevreleyen ve günlük yaşantının bir bölümünün geçtiği bahçe, geçmişteki yaşam şeklini, kullanılan malzemeyi, açık ve yarı açık mekâna ait kullanımları, bitki türlerini, toplumun sosyal yapısıyla ilgili bazı ayrıntıları günümüze kadar taşımaktadır (Çelik ve Yazgan, 2007). Bu alanlarda kullanılan bitki tür ve biçimleri, tarihi çevrelerin korunması kapsamında öncelikle tarihi yapıların ait olduğu dönemi yansıtır. İkincil olarak da yeşil alanların tasarımı o tarihi eserin daha iyi değerlendirilebilmesini ve tanıtılmasını sağlar (Yazgan ve Erdoğan, 1992; Kuter ve Erdoğan, 2010). Bitkisel malzemenin seçiminde ise tarihi doku ile ölçü, biçim, renk ve doku bakımından uyum sağlanmasına dikkat edilmelidir (Çelik ve Yazgan, 2009).

Bitkiler işlevleri düşünüldüğünde, peyzajda çevremizi iyileştirmek, doğayı korumak ve desteklemek gibi bir çok görevler üstlenirler (Scarfone, 2007). Bitkisel tasarımının ilk amacı mekâna işlevsel olarak katkıda bulunmak ve bu şekilde kullanıcıların isteklerine cevap verebilmektir. Bitkiler kentsel alanlarda, yapısal elemanların sert hatlarını yumuşatır, görsel kaliteyi artırarak yapıların çevreye entegre edilmesini sağlarlar (Robinson, 1992). Aynı zamanda, yaya trafiğini kontrol eder, yapıları fon oluşturur, rekreasyonel potansiyel oluşturur, mikro klima etkisi yaratırlar (Eroğlu ve ark., 2005; Çelik ve Yazgan, 2007). Bitkisel tasarım çalışmaları ile insanlar günlük yaşamın baskılarından kurtularak doğayla buluşma olanağı bulurlar (Karaşah ve Var, 2012). Bu nedenlerle kentsel yeşil alanlarda kullanılacak bitkisel malzemenin kent ekolojisine uygun türlerden seçilmesi ve bitkisel tasarım ilkeleri doğrultusunda kullanılmaları zorunludur. Bitkilerin sahip olduğu dendrolojik özellikler, estetik açıdan kente nitelik kazandırırken, kentten boşluk doluluk durumunu da dengelerler. Bu nedenlerle kentsel alanlarda kullanılacak bitkilerin alanın işlevine uygun olarak seçilmeleri ve tasarım özelliklerinin iyi bilinerek uygun kompozisyonlarla kullanılmaları çok önemlidir.

Bitkilerin en önemli tasarım özellikleri, ölçü, form, doku, renk öğeleridir. Bitki ölçüsü bir boşluğun ölçülerini, tasarımın ilginçliğini ve tasarımın tüm iskeletini direkt olarak etkiler. Bitki ölçüsü tüm bitki özellikleri arasında özellikle belli bir uzaklıktan bakıldığında en dikkat çeken ve görünenlerden birisidir. İnsanlar ilk tepki olarak bitkilerin dış görünüşlerine reaksiyon verme eğilimindedirler (Booth, 1990). O nedenle yol, bulvar, meydan vb. alanların bitkisel tasarımlarında mekân-ölçü ilişkisini iyi kurgulamak gereklidir (Var, 1997). Ölçek ve oran bakımından başarılı bir tasarım gözleyen kişiye ölçeği zihninde tartmadan, kendini rahatsız hissetmeden veya o mekânda kaybolmadan özgürce hareket etme olanağı sağlar (Karaşah ve Var, 2012). Bitkilerin form bakımından baskın hale gelmesi ölçü bakımından büyüklüğüne bağlıdır. Yani ölçü, bitki formu üzerinde de etkilidir (Var, 1997). Bitkisel tasarımında form; bitkinin üç boyutlu biçimidir (Robinson, 1992). Başka bir ifadeyle, bitkilerin dış ana hattı veya silüeti olarak tanımlanır. Gövde, dallar ve yapraklar beraber formu oluştururlar. Bitkilerin formları yapraklı olduklarında daha güçlü algılanırken yapraklar döküldüğünde etki zayıflar ve algılama azalır. Form tüm mevsimlerde sürekliliği olan tek tasarım öğesidir (Walker, 1991). Form; uyum ve çeşitliliği etkiler, fon ya da vurgu görevi yapabilir ve tasarımın diğer elemanlarıyla bitki örtüsü arasında koordinasyonu sağlar (Robinson, 1992; Booth, 1990). Bitki formları genel olarak piramidal (konik), yuvarlak, oval, sütun, yayılıcı, sarkıcı, pitoresk ve dağınık olabilir.

Materyal ve Yöntem

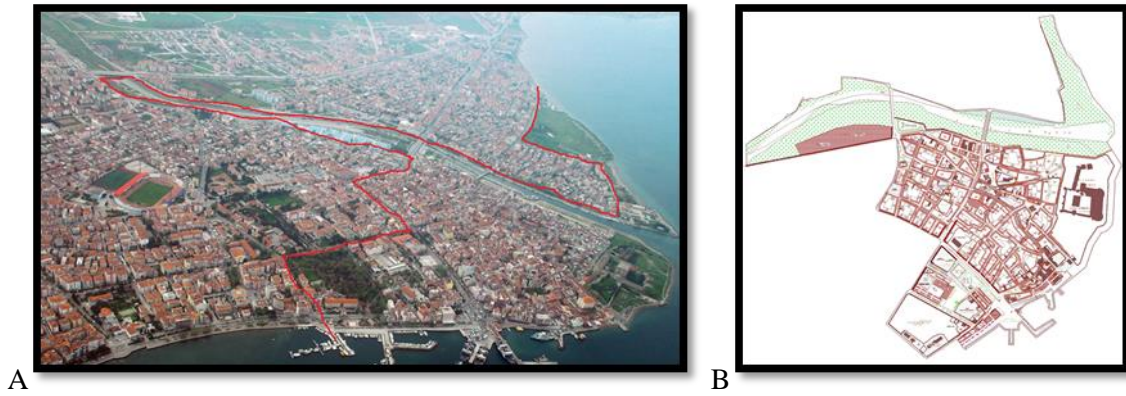
Bu araştırmanın ana materyalini Çanakkale, kentsel sit alanı ve bu alanda yer alan bitkisel elemanlar oluşturmaktadır (Şekil 1.). Çanakkale Türkiye Cumhuriyeti'nin kuzeybatısında yer almakta olup, 9.887 km² yüz ölçümüne sahiptir. İl, 25°40'–27°30' doğu boylamları ve 39°27'–40°45' kuzey enlemleri arasında olup, Akdeniz ve Karadeniz iklimi arasında bir geçiş niteliğindedir. Bölgede sert rüzgarlar hâkimdir. Kar yağışı az olsa da kış ve ilkbahar mevsiminde görülen yıllık yağış miktarı 600–1.200 mm arasındadır. Sıcaklık –10° ile +38° arasındadır (Anonim, 2007).

Çalışmanın ana materyalini oluşturan sit alanı ise kent merkezindedir. Alanı batıda Çanakkale Boğazı, güneyde Sarıçay, kuzeyde Ziveriye sokak ve Demircioğlu caddesi, doğuda Atatürk caddesi ve İnönü caddesi sınırlandırmaktadır (Şekil 2.). Bu alanda günümüzde kentlinin en yoğun kullandığı ve tarihi dokunun hala mevcut olduğu bölümler, odak alan olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede Fevzipaşa

ve Kemalpaşa Mahalleleri ile İsmet Paşa Mahallesi'nin bir bölümü ve bu aks boyunca yer alan sokak ve meydanlar dikkate alınmıştır. Yardımcı materyal olarak konu kapsamındaki ilgili literatür çalışmaları, alana ait resmi belgeler, haritalar, fotoğraflar ve sözlü görüşmeler kullanılmıştır.

Şekil 1. Çanakkale Kenti ve Kentsel Sit Alanının Konumu (Google Maps, 2014).

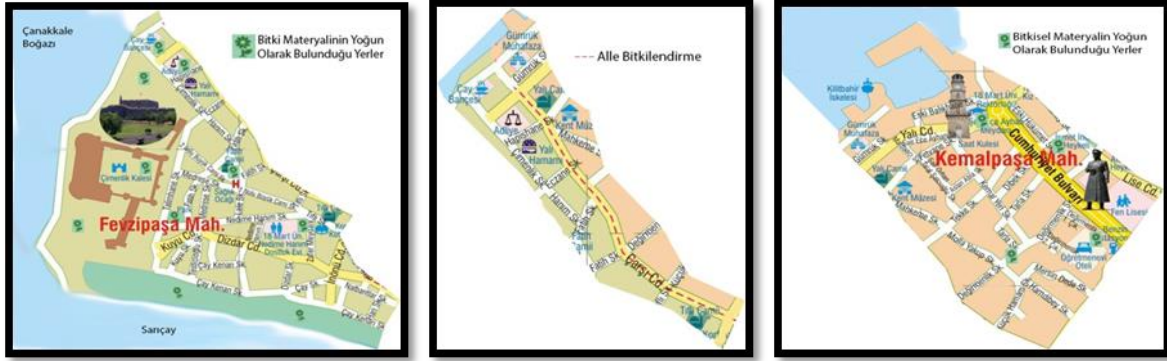

Şekil 2. Çanakkale Kentsel Sit Alanı Sınırları. A: (Anonim, 2009), B: (Anonim, 2011).

Çalışmanın yöntemi gözlem, analiz ve sentezden oluşmaktadır. Bu doğrultuda birinci aşamada, kentsel sit alanı yerinde incelenerek çalışma alanı fotoğraflanmış ve harita üzerinde tespitler yapılmıştır. Çalışma alanındaki mahalle, sokak ve caddelerin mevcut yeşil alanları harita üzerine yerleştirilmiştir. Bu aşamada yeşil alanların kent dokusundaki kitlesel durumu analiz edilmiştir. İkinci aşamada, mevcut yeşil alanlarda belirlenen bitki türleri yerinde incelemeler ve literatür taramaları ile teşhis edilmiştir. Üçüncü aşamada ise bu bitkilerin dendrolojik ve tasarım özellikleri belirlenerek tablo haline getirilmiş ve analizi yapılmıştır. Çalışma alanında belirlenen bitkilerin ağaç, çalı ve sarılıcı olarak formları belirlendikten sonra tarihi nitelikli alanda kullanıma uygunluğu 5 aşamalı olarak puanlanarak değerlendirilmiştir. Tarihi alanda bu bölge için kullanıma uygun türler 4, çok uygun türler ise 5 puan almıştır. Son aşamada ise elde edilen verilerin değerlendirilmesi doğrultusunda bitkisel tasarım açısından öneriler geliştirilmiştir.

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Çalışmada kentsel sit alanında tarihi dokunun en yoğun hissedildiği bölgeler belirlenerek irdelenmiştir. Bu kapsamda en önemli odaklar olarak Saat kulesi meydanı, Zafer meydanı (Koffman kütüphanesi ve eski kilise meydanı), Yalı caddesi, Çarşı caddesi, Nalbantlar caddesi, Arap İbrahimpaşa caddesi, Setbaşı sokak, Hacıoğlu sokak, Fevzi paşa mahallesi, Aynalı çarşı avlusu ve bu alanların çevresinde yer alan tarihi sokaklar ele alınmıştır. Şekil 3.'te kent haritası üzerinde belirtilen bu alanlarda bitkilerin yoğun olduğu bölgeler belirtilerek, yeşil alanların kent dokusundaki kitlesel durumu ve mevcut türlerin tasarım özellikleri analiz edilmiştir (Çizelge 1.).

Şekil 3. Fevzipaşa Mahallesi, Çarşı caddesi ve Kemal paşa mahallesinin bitkisel potansiyeli (Çanakkale şehir planı haritasından yararlanılarak hazırlanmıştır, 2012).

Kemal paşa Mahallesinde, iskele meydanından itibaren saat kulesini içine alarak çarşıya doğru uzanan bölüm kentin en hareketli odak noktası olarak değerlendirilmiştir. Saat kulesi ve çevresi küçük bir meydan niteliğinde olup, yerel yönetim tarafından yapısal ve bitkisel dokusu ile yenilenmiştir. Ancak kullanılan bitkilerin çoğunluğu egzotik türlerden (bölge doğal örtüsüne ait olmayan) oluşmaktadır. Tarihi nitelikli sokakların kesişim noktasında yer alan kulenin yakın çevresi yapılan bu yeni düzenleme ile tarihi dönemini yaşatmaktan uzaktır.

Kentin en önemli odaklarından olan Cumhuriyet Meydanı (Kemalpaşa mah.) ve tarihi “Top” çevresi yoğun bitki potansiyeline sahip olsa da tasarım açısından karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu alanda *Ailanthus altissima* Mill.(Kokar ağaç), *Callistemon citrinus* (Fırça çalısı), *Cupressus sempervirens* L. (Servi), *Juglans regia* L.(Ceviz), *Ligustrum japonicum* Thunb. (Japon kurtbağrı), *Lriodendron tulipifera* (Lale ağacı), *Melia azedarach* L. (Melia), *Paulownia tomentosa* Steud.(Pavlonya), *Phoenix canariensis* (Palmiye), *Platanus orientalis* L. (Çınar), *Populus alba* L. (Akkavak), *S. Caprea* L. (Keçi söğüdü), *Tamarix tetrandra* (Ilgın), bitkileri bir kompozisyon oluşturmaksızın karışık olarak kullanılmıştır. Meydan çevresinde ise *Viburnum tinus* L. (Kartopu) ve *Nerium oleander* L. (Zakkum) sınır amacı ile değerlendirilmiştir. Bu bitkilerin tasarım özellikleri Çizelge 1.’de verilmiştir.

Cumhuriyet meydanını Çarşı caddesine bağlayan ara sokaklar, tarihi dar sokak niteliğinde olup yapılar ve mekânlar tarihi karakterini kaybetmiştir. Bu sokaklar ağaçlandırmaya izin vermeyecek kadar dardır. Bu sokaklardan bazıları trafiğe kapalı, bazıları çıkmaz sokak niteliğindedir. Nispeten geniş olan sokaklar tek yönlü trafiğe açık olup bitkisel tasarımlara uygundur, ancak bu sokaklarda tarihi kimliğe uygun olmayan egzotik türler çoğunluktadır ve gölge, vurgu, yönlendirme işlevleri dikkate alınmadan kullanılmışlardır.

Küçük bir meydan niteliğinde olan Zafer Meydanı ise önemli bir odak olup tarihi yapılarla çevrili, geniş bir açık alandır (Şekil 4.). Bu alan yerel yönetim tarafından 2012 yılında yapısal olarak yenilenmiştir. Meydanda *Eriobotrya japonica* Lindl. (Malta eriği), *Fraxinus exelsior* (Dişbudak), *Magnolina grandiflora* L.(Manolya), *Platanus orientalis* L. (Çınar) ağaçları yer almaktadır. Yenileme çalışmaları sırasında Manolya ağaçları diğer mevcut bitkiler arasına dikilmiştir. Egzotik tür olan bu bitki, yol ağacı işlevine uygun değildir ve mevcut türler arasında form etkisini kaybetmiştir. Bu meydan, kentin en yoğun çarşı alanına küçük esnafların bulunduğu dar sokaklar ile bağlanır. Bu sokaklardan en dikkat çekici olan, *Vitis vinifera* L. (Asma) bitkisi ile kimlik kazandırmıştır.

Şekil 4. Zafer Meydanı, 2014.

Tarihi kentin en önemli bölümünü oluşturan Fevzipaşa Mahallesi, adını önemli bir asker olan Mareşal Fevzi Çakmak'tan alır ve Çimenlik Kalesi'nin doğu bölümlerini kapsar. Şu anda bu alanda konutlar, ticaret ve depolama fonksiyonlu mekanlar bulunmaktadır (Anonim, 2013b). Ancak bunların bir kısmı metruk durumdadır. Dar sokaklara ve bitişik yapı düzenine sahip olan mahallede evlerin bahçeleri arka tarafta ve bazılarında küçük avlular şeklindedir. Yerel yönetim tarafından alanda yenileme çalışmalarına başlansa da alan tüm çevresi ile ele alınmamaktadır (Şekil 5.). Bu bölgede tarihi dokuya sahip alanlarda yeşil alan potansiyeli yok denecek kadar azdır. Bazı özel konut bahçeleri ve resmi kurumlara ait bahçeler haricinde dış mekân süs bitkileri yoktur. Bu alan alt yapı ve yapılaşma yönünden de çok sorunlu bir bölgedir. Özellikle Sarıçay'a yakın olan bölümlerde taban suyu seviyesi çok yüksektir ve bu bölgede yeşil alana hiç yer verilmemiştir. Bu mahalle Çanakkale için çok önemli olan "Çimenlik Kalesi"nin çevresinde yer almaktadır.

Tarihi Aynalı Çarşı'nın da yer aldığı Çarşı caddesi ise kentin kuruluşundan itibaren en yoğun alışveriş merkezidir ve "L" biçiminde uzanır. Günümüzde kentin tek yaya yürüyüş yoludur. Ancak mekânsal ölçüsünün dar olması bitkisel potansiyelini sınırlamaktadır. Alanda kullanılan bitkilerin ise gölge, yönlendirme, sınır, vurgu, uyum gibi tasarım özellikleri dikkate alınmamıştır. Örneğin Aynalı Çarşı çevresi avlulu tarihi yapıya sahip olup, yöresel ürünlerin satıldığı, dinlenme alanlarına sahiptir. Bu alanda kullanılan bitkiler: *Cupressus sempervirens* L. (Servi), *Ficus carica* Linnaeus (İncir), *Laurus nobilis* L. (Defne), *Pinus brutia* Tenore. (Kızılcım), *Punica granatum* L. (Nar), *Robinia pseudoacacia* L. (Akasya), *Vitis vinifera* Juss. (Asma) (Şekil 6.). Alanda kullanılan bu bitkilerden Servi ve Defne mekânın tarihi özelliğine uygun türlerdir. Ancak gerekli bakımları yapılmamış ve bunlardan beklenen estetik etkiyi yaratabilecekleri yerde ve formda kullanılmamışlardır. Küçük mekânda yüksek boylu, budanmamış bitkiler mekânı daraltmakta, yönlendirme ve vurgu işlevlerini yapamamaktadırlar. Aynı zamanda alanda renk ve şekil yönünden ilgi çekici kompozisyonlara da yer verilmemiştir.

Şekil 5. Fevzi Paşa mahallesinden bir bölüm, 2014.

Şekil 6. Aynalı çevresinden bazı örnekler, 2014.

Çalışma alanında belirlenen bitkilerin ağaç, çalı ve sarılıcı olarak formları belirlendikten sonra tarihi nitelikli alanda kullanıma uygunluğu 5 aşamalı olarak puanlanarak değerlendirilmiştir (Çizelge

1.). Bitkilerin kullanım durumlarına göre tarihi alanda kullanıma en uygun bulunan türler 5 puan, en uygun bulunmayan türler ise 1 puan olarak değerlendirilmiştir. Bitkilerin form özellikleri ölçüleri ve renk etkileri tasarıma nitelik katan en önemli özellikleridir. Bu nedenle bu özellikleri belirlenerek kullanıldıkları alana uygunlukları analiz edilmiştir. Aynı şekilde bitkilerin zamana bağlı olarak sahip olacakları formları da çizelgede belirtilmiştir. Bitkilerin kullanıldıkları alandaki estetik etkileri çiçek, yaprak, meyve ve gövdelerinin dendrolojik nitelikleri ile oluşmaktadır. O nedenle bu bitkilerin bu özellikleri belirlenmiştir.

Çizelge 1. Fevzi Paşa, Kemalpaşa mahallesi ve Çarşı caddesi, Nalbantlar caddesi, Arap İbrahimpaşa caddesi ve bunlara bağlı sokaklardaki bitki materyalinin değerlendirilmesi

Bitkiler	Bitki Formu	İşlevsel değerleri	Tasarım Özelliği			
			Ölçü	Form özelliği	Renk	Estetik ve İşlevsel Katkısı
<i>Acer negundo</i> L.– Akçağaç	A¥	2	4	7	Sarı	Sonbahar rengi, gölge etkisi
<i>A. negundo</i> 'flamingo'–Alacalı akça ağaç	A¥	3	3	7	Beyaz alacalı	Yaprak
<i>Ailanthus altissima</i> Mill.–Kokar ağaç	A¥	1	5	5	Kırmızı	Meyve
<i>Amphelopsis quinquefolia</i> Planch.–Amerikan sarmaşığı	S¥	1	3	8	Kırmızı	Sonbahar rengi, form
<i>Callistemon citrinus</i> –Fırça çalısı	*Ç¥	1	4	5	Kırmızı	Çiçek
<i>Catalpa bignonioides</i> Walter –Puro Ağacı	A	4	3	4	Beyaz	Çiçek rengi, form, gölge etkisi
<i>Chameecyparis lawsoniana</i> –Lavson servisi	*A ¥	5	3	1		Form, ölçü
<i>Cotoneaster franchetii</i> Boiss.–Dağ muşmulası	*Ç¥	3	1	5	Beyaz, kırmızı	Çiçek, meyve
<i>Cupressus macrocarpa</i> Hartw.–Limoni Servi	*İA ¥	5	3	2		Y. kokusu, form, ölçü
<i>Cupressus sempervirens</i> L. Mezarlık Servisi	*İA ¥	5	4	2		Form, ölçü
<i>Draceana indivisa</i>	*Aç	2	3	2		Form
<i>Euonymus japonica</i> Thunb.– Taflan	*Ç ¥	3	1	5		Form
<i>Eriobotrya japonica</i> Lindl.– Malta Eriği	*A	2	2	5	Beyaz	Çiçek kokusu ve rengi
<i>Ficus carica</i> Linnaeus– İncir	A	1	5	5		Yaprak şekli,gölge
<i>Hibiscus syriacus</i> L.– Hatmi	Aç ¥	5	1	5	Beyaz, mor	Çiçek rengi
<i>Juglans regia</i> L.–Ceviz	A	2	5	4		
<i>Lagerstroemia indica</i> L –Oya	Aç	3	2	4	Pembe, kırmızı	Çiçek,sonbahar rengi, gövde rengi (kırmızı)
<i>Laurus nobilis</i> L.– Defne	*Aç ¥	5	2	5		Doku
<i>Ligustrum japonicum</i> Thunb.	*A ¥	5	3	4	Beyaz	Çiçek rengi
<i>Ligustrum vulgare argentea</i> L.Kurtbağrı	Ç ¥	3	2	5	Beyaz	Çiçek rengi
<i>Lriodendron tulipifera</i> L.–Lale ağacı	A	2	4	4		
<i>Magnolina grandiflora</i> L.– Manolya	*A	2	4	2	Beyaz	Çiçek şekli ve rengi, ölçü
<i>Malus floribunda</i> L.– Süs elması	A	4	3	5	Pembe	Çiçek rengi, meyve
<i>Melia azedarach</i> L.– Tespih Ağacı	A	3	3	4	Pembe	Çiçek, meyve, form
<i>Morus alba</i> L. Ters Dut	A ¥	4	1	4		Form
<i>M.alba platanifolia</i> –Top dut	Aç¥	2	2	4		Form
<i>Nerium oleander</i> L.– Zakkum	*Ç ¥	5	1	5	Pembe	Çiçek rengi
<i>Olea europaea</i> L.– Zeytin	*Aç ¥	5	2	5	Gri	Yaprak rengi
<i>Paulownia tomentosa</i> Steud.– Pavlonya	A	2	3	5	Lila	Çiçek rengi, form, ölçü
<i>Passiflora</i> L.– Çarkıfelek	S ¥	2	3	8	Pembe, beyaz	Çiçek rengi, form
<i>Phoenix canariensis</i> Chabaud. –Feniks palmye	*A	2	1	6		Form, ölçü
<i>Pinus brutia</i> Tenore – Kızıl çam	*İA	2	5	4		Form, ölçü
<i>Pinus pinea</i> L. –Fistik Çamı	*İA	2	5	4		Form, ölçü
<i>Pittosporum tobira</i> Banks	*Ç ¥	2	1	5	Beyza	Çiçek rengi, form
<i>Platanus oriantalis</i> L.– Doğu Çınarı	A	3	5	4		Form, ölçü
<i>Populus alba</i> L.– Akkavak	A	1	5	7		Ölçü, form
<i>Prunus serrulata</i> Lindl.– Süs kirazı	A	5	3	4	Pembe	Çiçek rengi
<i>Punica granatum</i> L.– Nar	A	3	2	4	Kırmızı	Çiçek rengi,meyve

<i>Pyracantha</i> M.Roem.– Ateş dikenini	*Ç ¥	4	2	5	Beyaz, kırmızı	Çiçek, meyve rengi
<i>Quercus robur</i> L. – Meşe	A	3	5	5		Form, ölçü
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.– Akasya	A ¥	3	4	5	Beyaz	Çiçek koku, rengi
<i>Salix alba</i> L.– Ak söğüt	A ¥	1	4	6		Form
<i>S. caprea</i> L.–Keçi söğüdü	Aç ¥	1	2	7		Tomurcuk
<i>S. matsudana</i> Koidz. –Tirbuşon Söğüdü	A ¥	3	3	7		Form, dal
<i>Tamarix tetrandra</i> L.(Ilgın)	Ç ¥	2	1	6	Pembe	Çiçek, form
<i>Tilia tonemtoza</i> L.– İhlamur	A	5	5	7		Çiçek kokusu, ölçü
<i>Viburnum tinus</i> L. – <i>Herdemyeşil kartopu</i>	*Ç	4	1	5	Beyaz	Çiçek rengi, form
<i>Vitis vinifera</i> Juss.–Asma	S ¥	2	3	8		Form
<i>Washingtonia filifera</i> H.Wendl.) – Palmiye	*A	1	3	6		Form, ölçü
<i>Wisteria sinensis</i> DC.– Mor salkım	S ¥	5	2	8	Mor	Çiçek kokusu ve rengi

A: Ağaç (Geniş yapraklı), Aç: Ağaçcık, İA: İbrelili ağaç, Ç: Çalı (yaprak döken), S: Sarılıcı, *: Herdemyeşil, ¥: Budanabilir
Ölçü: 1: 1–3 m, 2: 3–5 m, 3: 5–10 m, 4: 10–20m 5: 20m ve üzeri.

Form: 1: Piramit, 2: Sütun, 3: Konik, 4: Yuvarlak, 5: Dağınık, 6: Sarkık, 7: Oval, 8: Yayılıcı.

Sonuç ve Öneriler

Çanakkale kentinin tarihi kültürel değerlere sahip mekanları kentsel sit kapsamına alınmıştır. Kentsel koruma alanlarının sürdürülebilir olarak kullanımlarında en önemli kriterlerden biri, bu alanlarda yer verilecek bitkisel tasarımların nitelikleri ve kullanım yoğunluklarıdır. Özellikle kent merkezlerinde yer alan mekanlar günlük ihtiyaçların ve anlayışların değişmesine bağlı olarak orijinal dokularını kaybedebilmekte veya farklı kullanımlara dönüşebilmektedirler (Erduran, 2012). Çanakkale kentinin tarihi kimliğinin korunması için de alana bütünsel olarak bakılmalı ve bitkisel tasarım açısından bitkilerin işlevi, estetik ve tasarım özellikleri dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, Çanakkale kentsel sit alanının yoğun kullanılan bölümleri odak alan olarak belirlenerek bitkisel materyali açısından irdelenmiştir. Bitkisel tasarımlarda alan fonksiyonuna bağlı olarak ve türlere göre bazen bitkiler tek bir tür ile istenen vurgu etkisi yaratabilirken, bazen de sayısının çok olmasına karşın estetik etkisi yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle çalışmada bitkiler nicelikleri değil, nitelikleri kapsamında ele alınmıştır.

Çalışma sonunda alanda farklı amaçlarla kullanılmış 50 tür bitki belirlenmiştir. Belirlenen bitkilerin işlevsel değerlendirmesi olarak, türlerine ve dendrolojik özelliklerine bağlı olarak bitkilerin alanda tarihi bölgeye uygunlukları “1 ile 5” arasında puanlanmıştır. Buna göre tarihi alanın özelliğine uygun tür seçimi çok yetersiz bulunmuştur. Çünkü sadece 11 tür bitki 5 puan, 5 tür bitki ise 4 puan almıştır ve mevcut yeşil alanlardaki türler içinde bu bölgedeki tarihi alana en uygun olanların oranı %32 olarak belirlenmiştir ve bu düşük bir orandır. Bu değerlendirme alandaki şu an mevcut bitkiler arasında uygulandığından ve her ne kadar nicelik dikkate alınmasa da en uygun türlerin sayısal durumuna bakıldığında da çok düşük oranlarda kaldıkları belirlenmiştir. Bu nedenlerle çalışmada tarihi alan bitkisel tasarımındaki türler düşük nitelikli bulunmuştur.

Bitki türlerinin tasarım özelliklerinin irdelenmesinde ise renkleri, şekilleri ve formları dikkate alınmıştır. Renk özelliği bitkilerin alanlardaki en önemli etkileridir. Ancak çalışma alanında kullanılan bitkiler, çiçek, yaprak ve meyve renkleri açısından yetersizdir. Ayrıca form açısından dağınık formu bitkilerin gereğinden fazla olduğu, gölge etkisi olanların doğru yerlerde kullanılmadığı, gölge amacı ile de yanlış türler seçildiği tespit edilmiştir. Çalışma alanında kullanılan bitkilerin analizinden alanda monotonluk oluştuğu, estetik açıdan düşük nitelikli bitkiler kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışma alanındaki önemli meydanlarda karmaşa halinde orman ağaçlarına yer verilmiş, tarihi yapıların olduğu, merkezi sokaklarda ise bakımsız ve yanlış kullanımların yoğunlukta olduğu görülmüştür (Şekil 7.).

Mevcut yeşil alanlar günlük ihtiyaçlar ve bütçe olanakları çerçevesinde çok küçük alanlarda uygulanmış, tasarımları, dokuya uygunlukları, işlevleri ve bakımları yeterince düşünülmemiştir. Tarihi donatı elemanları ve yapı yakın çevreleri detaylı ve estetik tasarımlar çerçevesinde düşünülmalıdır. Ancak çalışma alanında bu alanlar günümüzde çok yoğun kullanılmasına karşın ihmal edilmiştir (Şekil 8.).

Şekil 7. Bitkisel tür kullanımı ve tasarımlarında hatalı uygulamalardan bazıları, 2013–14.

Şekil 8. Tarihi alanlardan bazı görüntüler, 2014.

Alandaki diğer sorunlar ve çözüm önerileri şöyledir:

- Alanda *Ficus carica* Linnaeus (İncir), *Salix alba* L. (Söğüt), *Pinus brutia* Tenore (Kızılcım), *Populus alba* L. (Kavak) gibi estetik özellikleri düşük bitkilere yer verilmiştir. Zafer Meydanı, Fatih Cami çevresindeki meydana nitelik açısından düşük ve gölge etkisi yüksek karışık düzenlemeler yapılmıştır.
- Tarihi alanlarda kullanılacak bitki türlerinin seçiminde özellikle budamaya uygun, yapıların özelliklerini kapatmayacak ve tarihi mekanların niteliğinin tarihi dönemlerinin daha iyi hissedilmesini sağlayacak nitelikte olmaları çok önemlidir. Ancak şekil verilmeye uygun herdem yeşiller yetersizdir ve tasarımları doğru yapılmamıştır.
- Tarihi sokaklarda ve odak olarak belirlenen alanlarda eski dönemlerden günümüze kalan ve doğal bitki örtüsünde bulunan bazı türlere yer verilmiştir. Örneğin “Aynalı Çarşı” arka avlusu girişinde vurgu amacı ile kullanılmış *Cupressus sempervirens* L., orta alan meydan tasarımında *Laurus nobilis* L.. Ancak bu alanların yeniden tasarlanması sırasında avlu eski özelliğini koruyamamış ve estetik kaygılar ile kullanılan egzotik tür. *Magnolia grandiflora* L., işlevsel olarak yanlış kullanılmıştır. Çarşı caddesi ve Kemalpaşa Mahallesinin ana caddelerinde ise yine egzotik tür olan *Lagerstroemia indica* L. bitkisi yol ağacı olarak geniş bir alanda kullanılmıştır. Ancak bu tür dendrolojik özelliklerini tam olarak ortaya koyabileceği ve gerekli işlevi sağlayacağı bir yerde konumlanmamıştır. Yol ağacı ve vurgu olarak da etkisiz kalmışlardır.
- Çalışma alanında kullanılmış bitkilerin en önemli sorunları uzun yıllar gerekli bakım ve budamalarının yapılmamış olmasıdır. Bazı türler ömrünü tamamlamış, bazıları rüzgardan eğrilmiş, bir çoğu da yanlış budanmıştır. İlgili yerel yönetimde bu konuda uzman personele yer verilmeli ve tarihi alanın bitkisel tasarımı gerekli hassasiyetle ve tasarım ilkeleri doğrultusunda yapılmalıdır.
- Çanakkale doğal bitki örtüsünde yer alan *Arbutus unedo* L. (Koca yemiş), *A. andracne* L. (Sandal ağacı) *Cersis siliquastrum* L. (Erguvan), *Erica* spp.(Funda), *Pistacia lentiscus* L.(Sakız), *Rosmarinus* spp. gibi tasarımsal niteliği yüksek olan türlere hiç yer verilmemiştir. Bu türler tarihi alana uygun, budama ile şekil verilebilecek türlerdir. Bölgenin en önemli bitkisi olan *Olea europaea* L. (Zeytin) ve *Laurus nobilis* L. (Defne) ise sadece bir alanda kullanılmıştır.
- Yol ağacı olarak dar sokaklarda kullanılan *Ligustrum japonicum* L.’lar (Kurtbağrı) kış mevsiminde de etkili olmaları, formları ve tepe çaplarının dar olması nedeni ile alana uygun bitkilerdir. Ancak tasarım açısından bu bitkiler kesintiye uğratılmış ve alanda bütünlük oluşturulmamıştır. Yönlendirme ve vurgu etkileri o nedenle yetersiz kalmıştır.

- Kentin en önemli meydanlarından biri olan Saat Kulesi çevresinde yeni bitkisel tasarımlar yapılmıştır. Alanın vurgulanması açısından koniferler etkilidir, ancak alanda renk etkisi yaratacak türler kullanılmamıştır.
- Öncelikle alanın özellikleri tam olarak belirlenmeli ve etüt edilmelidir. Mekanlarda yol ağacı, gölge, vurgu, sınırlama, perdeleme gibi hangi işlemlere ihtiyaç olduğu ve bu işlemlere uygun türler belirlenmelidir. Tür belirlerken tarihi yapıların özelliklerini kapatmayacak estetik nitelikleri ve budanabilir olmaları dikkate alınmalıdır. Özellikle tarihi kent bölümünde bitkiler her sene titizlikle şekillendirilmeli ve tasarım nitelikleri açısından çiçekleri, yaprakları meyve ve gövdeleri ile etkili türlere estetik kompozisyonlar ile yer verilmelidir.

Kaynaklar

- Acar, C., Demirbaş, E., Dinçer, P., Acar, H., 2003. Anlamsal farklılaşım tekniğinin bitki kompozisyonu örneklerinde değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi. A/1: 15–28.
- Anonim, 2007. Çanakkale iklim ve bitki örtüsü. <http://www.cografya.gen.tr/tr/canakkale/iklim.html>. (Erişim: 01.03.2013).
- Anonim, 2009. Havadan Çanakkale. http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Havadan_cnk.jpg, (Erişim 22.10.2013).
- Anonim, 2011. Çanakkale imar planı. Çanakkale Belediyesi İmar Müdürlüğü Kayıtları.
- Anonim, 2013a. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/> (Resmî Gazete Tarihi ve Sayısı 27/10/2006– 26329) (Erişim: 01 Şubat 2013).
- Anonim, 2013b. Fevzipaşa Mahallesi. <http://www.canakkaleicinde.com/etiket/fevzipasa-mahallesi>. (Erişim:20.04.2013).
- Binan, C., 1999. Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci. Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Basım–Yayın Merkezi Matbaası: 116 s.
- Booth, N., 1990. Basic Elements of Landscape Architectural Design. Waveland Pres, Inc. Illinois, USA: 315p.
- Çelik, D., Yazgan, M.E., 2007. Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre korumaya yönelik yasa ve yönetmeliklerin irdelenmesi. ZKÜ, Bartın Orman Fakültesi Dergisi. (9)11:7–8.
- Erduran, N.F., 2012. Bitkisel tasarımda espalier kullanımı ve Çanakkale örneğinde irdelenmesi. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi. 43 (1): 89–100.
- Eroğlu, E., Akıncı Kesim, G., Müderrisoğlu, H., 2005. Düzce kenti açık ve yeşil alanlarındaki bitkilerin tespiti ve bazı bitkisel tasarım ilkeleri yönünden değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi. 11 (3): 270–277.
- Google Maps, 2014. <https://maps.google.com/> (Erişim 20.02.2014).
- Karaşah, B., Var, M., 2012., Trabzon ve bazı ilçelerinde kent dokusundaki bitkilendirme tasarımlarının ölçü–form açısından irdelenmesi. Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi. 14 (özel sayı): 1–11.
- Kuter, N., Erdoğan, E., 2010. Çankırı kentsel sit alanının bitki varlığı açısından değerlendirilmesi. Tekirdağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi. 7 (2): 105 .
- Robinson, N., 1992. The Planting Design Handbook. Gower Publishing Company Limited Gower House Craft Road Aldershot Hampshire GU11 3HR, 271p. England.
- Scarfone, S.C., 2007. Professional Planting Design An Architectural and Horticultural Approach for Creating Mixed Bed Plantings, John Wiley&Sons. Inc.,Hoboken: 272p. New Jersey.
- Walker, T.D., 1991. Planting Design. Van Nostrand Reinhold: 196p. New York.
- Yazgan, M.E., Erdoğan, E., 1992. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları2: 205 s. Ankara.